

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-50>

Маріанна КНЯЗЯН,

orcid.org/0000-0002-9627-5601

доктор педагогічних наук,

професор кафедри французької філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Одеса, Україна) *kniastian1970@gmail.com*

Сергій БОГУСЛАВСЬКИЙ,

orcid.org/0009-0005-5842-8434

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри німецької філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Одеса, Україна) *kafedranemfil@gmail.com*

Марина КАШУБА,

orcid.org/0000-0002-0989-3250

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Одеса, Україна) *lexiskafedra@onu.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ГУМАНІТАРІЇВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядається проблема формування дослідницької компетентності у студентів-гуманитаріїв на заняттях з іноземних мов. Дослідницька компетентність студента є таким особистісним утворенням, що відображає інтелектуальну мотивацію, пізнавальні цінності, прагнення до творчого саморозвитку, гностичні емоції, знання наукової методології та професійно важливої інформації. До того ж передбачається оволодіння дослідницькими діями, здатністю до оцінювання свого прогресу як дослідника. Провідними вимогами до дослідницької діяльності здобувачів вищої гуманітарної освіти є ґрунтовне володіння широкими знаннями гуманітарного профілю, вільне застосування методів наукового пошуку, дослідницьких умінь. Аналіз професійних стандартів вчителя закладу загальної середньої освіти та викладача закладу вищої освіти переконує в тому, що дослідницьку компетентність варто розглядати як пріоритетну передумову здійснення випускниками трудових функцій (планування освітнього процесу, проєктування оцінювання знань, розробки змісту, методичного інструментарію освітніх компонентів тощо) та набуття компетентностей (предметно-методичної, інклюзивної, емоційно-етичної, прогностичної, організаційної тощо). Провідними дослідницькими завданнями, що впливають на опанування дослідницької компетентності, є аналітичні, продуктивні та творчі. На заняттях з іноземних мов має сенс упроваджувати аналітичні дослідницькі завдання, які орієнтують студентів на прочитання та аналіз наукових текстів, їх анотування, реферування, а також порівняння, систематизацію поглядів різних дослідників, формулювання висновків. Продуктивні дослідницькі завдання передбачають підбір наукових матеріалів за певною темою, аналіз поглядів вчених, їх класифікацію згідно з таким: визначення наукового поняття, його ключових характеристик, функцій. Творчі дослідницькі завдання спрямовують на генерацію нових ідей, наприклад, з викладання іноземної мови, впровадження проблемного навчання, проєктної методики, використання потенціалу різних цифрових технологій.

Ключові слова: компетентність, дослідницький, студент, гуманітарний, іноземний, мова, філологія, спеціальна освіта.

Marianna KNIASIAN,
 orcid.org/0000-0002-9627-5601
 Doctor of Pedagogical Sciences,
 Professor at the Department of French Philology
 Odesa I. I. Mechnikov National University
 (Odessa, Ukraine) kniazian1970@gmail.com

Sergii BOGUSLAVSKY,
 orcid.org/0009-0005-5842-8434
 PhD in Linguistics,
 Head of the Department of German Philology
 Odesa I. I. Mechnikov National University
 (Odessa, Ukraine) kafedranemfil@gmail.com

Maryna KASHUBA,
 orcid.org/0000-0002-0989-3250
 PhD in Linguistics,
 Associate Professor at the Department of English Lexicology and Stylistics
 Odesa I. I. Mechnikov National University
 (Odessa, Ukraine) lexiskafedra@onu.edu.ua

FORMATION OF THE HUMANITARIAN STUDENTS' RESEARCH COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES

The article considers the problem to form the humanitarian students' research competence in foreign language classes. The student's research competence is such a personal formation that reflects intellectual motivation, cognitive values, gnostic emotions, knowledge of scientific methodology and professionally important information. In addition, mastery of research activities, the ability to evaluate one's progress as a researcher is assumed. The leading requirements for research activities of applicants for higher humanities education are thorough possession of broad knowledge of the humanitarian profile, free application of scientific methods, and research skills. The analysis of professional standards of a teacher of a general secondary education institution and a lecturer of a higher education institution convinces that research competence should be considered as a priority prerequisite for the implementation of labor functions by graduates (planning the educational process, designing knowledge assessment, developing content, methodological tools for educational components) and acquiring competencies (subject-methodical, inclusive, emotional-ethical, prognostic, organizational). The leading research tasks that influence the acquisition of research competence are analytical, productive and creative. In foreign language classes, it makes sense to introduce analytical research tasks that orient students to reading and analyzing scientific texts, their annotation, summarization, as well as comparison, systematization of the views of different researchers, and formulation of conclusions. Productive research tasks involve the selection of scientific materials on a specific topic, analysis of the views of scientists, their classification according to the following: definition of a scientific concept, its key characteristics, functions. Creative tasks are aimed at generating new ideas, for example, in teaching a foreign language, implementing problem-based learning, project methodology, using the potential of various digital technologies.

Key words: competence, research, student, humanitarian, foreign, language, philology, special education.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням професійної підготовки сучасного фахівця є формування у нього дослідницької компетентності, що спричинює високий рівень конкурентоздатності на світовому ринку праці. Це пояснюється тим, що саме готовність організовувати та втілювати наукові дослідження в теоретичному та емпіричному ракурсах значно розширює знання здобувачів вищої освіти, сприяє формуванню у них наукових методів та дослідницьких умінь, розвитку широкої ерудиції та світогляду. До того ж саме дослідницька компетентність містить здатність доречно, повно, із знанням справи використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні

технології, взаємодіяти з експертами у певній науковій галузі, презентувати результати пошукової роботи у суспільстві.

Вирішення проблеми формування дослідницької компетентності дозволяє вирішити такі важливі наукові завдання, як-от розвиток абстрактного мислення студентів, дослідницької культури, соціальних навичок, здатності до партнерства та взаємодії в науковій сфері.

Аналіз досліджень. Вивчення, аналіз та узагальнення наукових джерел дозволили сформулювати окремі напрями дослідження вказаної проблеми: визначення сутності дослідницької компетентності у вітчизняному та зарубіжному

науковому фонді (Біда, 2017), її змісту й структурних компонентів (Головань, Яценко, 2012); розкриття дослідницької компетентності крізь призму філософського та історико-педагогічного наукового доробку (Сипчук, 2022).

Утім, потребує ширшого висвітлення роль дослідницької компетентності в структурі трудових функцій майбутнього вчителя та викладача, уточнення сутності цього поняття та визначення методичних прийомів формування дослідницької компетентності студентів саме на заняттях з іноземних мов.

Мета статті – уточнити сутність поняття «дослідницька компетентність студента-гумантарія», визначити її роль у системі трудових функцій та компетентностей вчителя закладу загальної середньої освіти та викладача закладу вищої освіти; розкрити систему дослідницьких завдань, спрямованих на оволодіння студентством дослідницькою компетентністю.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи документи Ради Європи, варто зазначити, що важливість здатності до самостійного наукового пошуку репрезентована в такій ключовій компетентності, як-от «автономна дія», що передбачає вміння окреслювати мету дослідження, обирати необхідні для її досягнення знання й навички, володіти базовими науковими уявленнями, здатністю до планування пошукової роботи, аргументації власних поглядів, узагальнення матеріалу й формулювання висновків (Definition and Selection of Competencies, 2002).

На правомірну думку О. Біди, дослідницька компетентність відображає готовність здобувача вищої освіти співпрацювати, налагоджувати контакти й взаємодію, виявляти легку сумісність, визначати напрями самозміни та саморозвитку. Це є, як слушно стверджує науковець, «інтегративна характеристика особистості, яка передбачає володіння методологічними знаннями, технологією дослідницької діяльності, а також визнання їх цінності і готовність до їх використання у професійній діяльності» (Біда, 2017: 5).

З позиції Є. Сипчука, дослідницьку компетентність варто розглядати як готовність до результативного наукового пошуку, самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку, здатність до інтеграції дослідницьких умінь в цілісну систему, що й сприяє динамічному переходу від роботи суто виконавчого характеру до пізнавально-творчої діяльності (Сипчук, 2022: 155).

До того ж існує положення про доцільність розкриття сутності дослідницької компетентності як такого утворення особистості, котре передба-

чає володіння уявленнями про сучасні напрями наукового пошуку в певній галузі, її методологією, вміннями формулювати поняттєвий апарат дослідження (мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу), розробляти план пошукової роботи, застосовувати доцільні експериментальні методи (спостереження, тестування, анкетування, моделювання тощо), аналізувати отримані результати, застосовуючи методи математичної статистики, формулювати висновки, брати участь у науковій дискусії, аргументуючи власні позиції, оформлювати висновки та рекомендації у вигляді виступів, публікацій. Науковці неабияку увагу звертають на проблему володіння іноземними мовами, оскільки читання джерел зарубіжних дослідників, співпраця з ними, комунікативна взаємодія є важливим засобом розширення власних теоретичних знань; до того ж з'являється можливість донесення до світової спільноти отриманих наукових результатів (Головань, Яценко, 2012: 60).

Наголосимо на тому, що аналіз нових професійних стандартів фахівців і професіоналів гуманітарного профілю (насамперед вчителя закладу загальної середньої освіти та викладача закладу вищої освіти) переконує у важливості володіння дослідницькими вміннями, котрі пронизують компетентності, заявлені у вказаних стандартах, та які уможливають виконання трудових функцій.

Так, саме на основі дослідницької діяльності видається можливим втілення предметно-методичної компетентності (A2), насамперед, добір методів та прийомів для навчання здобувачів освіти (A2.1.B1), застосування інтегрованого навчання (A2.3.B1), самостійної розробки ефективних завдань та вправ (A2.4.B2), а також і освітніх матеріалів відповідно до мотивів, рівня готовності й здібностей учнів (A2.4.B3). Не менш значущим є й дослідницьке вміння визначення потреб учнівського колективу задля створення або адаптації цифрових технологій (A3.2.B1). Останнє вміння пріоритезується в ракурсі оволодіння психологічною компетентністю (B1), оскільки від учителя вимагається здатність спостерігати за психоемоційним станом учнів та швидко вносити в освітній процес необхідні модифікації (B1.1.B1). Натомість емоційно-етична компетентність (B2) актуалізує здатність діагностувати власний емоційний стан, почуття, потреби тощо задля кращого керування ними (B2.1.B1). Особливу увагу привертає необхідність інклюзивної компетентності (B1), а саме готовність проєктувати матеріали та втілювати їх згідно з індивідуальними потребами та здібностями кожного учня, активно залучаючи здобувачів освіти та їхніх батьків до цього

(B1.3.B1). До того ж прогностична (Г1) та організаційна (Г2) компетентності вимагають володіння дослідницькими вміннями, що пов'язане із здатністю планувати власну діяльність (Г1.2) та прогнозувати її результати (Г1.1), а також моделювати освітній простір, навчально-виховне середовище відповідно до вимог та принципів універсального дизайну (Г2.3.B1) (Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», 2024).

Так само, вивчаючи трудові функції викладача закладу вищої освіти, маємо змогу стверджувати про актуалізацію дослідницьких умінь у контексті всіх його трудових функцій, як-от забезпечення планування процесу викладання (A1) й консультування студентів (A2), проєктування оцінювання набутих ними результатів (B1), самостійної розробки змісту навчальних дисциплін (B1), навчально-методичного інструментарію та матеріалів (B2), оновлення освітніх програм (Г1), планування проєктів (Д1) (Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти», 2024).

Надзвичайно велика увага, що є цілком логічним для науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, приділяється безпосередній організації науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти, що відображається у трудовій функції Е «керівництво дослідницькою / науковою / творчою роботою здобувачів вищої освіти, консультування докторантів» (Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти», 2024: 11).

Отже, враховуючи вимоги до дослідницької діяльності здобувачів вищої гуманітарної освіти (до якої відносимо такі галузі, як-от філологія, педагогіка, спеціальна освіта, історія, філософія тощо), визначимо такі пріоритетні з них, як-от: ґрунтовне володіння науковою методологією, сучасними парадигмами та теоріями; формування широкої системи професійно значущих знань; вільне застосування методів наукового пошуку; актуалізація дослідницьких умінь; розробка ієрархічної системи засобів вирішення досліджуваної проблеми; послідовне самооцінювання.

На основі викладеного вище маємо змогу уточнити сутність поняття «дослідницька компетентність студента-гуманітарія»; вона є таким особистісним утворенням, що відображає інтелектуальну мотивацію, пізнавальні цінності, прагнення до творчого саморозвитку, гностичні емоції, знання наукової методології та професійно важливої інформації, володіння дослідницькими діями, здатністю до самооцінювання прогресу як дослідника.

Аналіз освітніх програм підготовки майбутніх фахівців та професіоналів гуманітарної спрямова-

ності переконує в тому, що важливою складовою їхньої професійної підготовки є опанування іноземними мовами, що має неабиякий потенціал у формуванні дослідницької компетентності особистості.

Наприклад, у процесі підготовки майбутніх філологів маємо змогу втілювати різнорівневі дослідницькі завдання (аналітичні, продуктивні, творчі) на заняттях з «Першої іноземної мови», «Другої іноземної мови».

Як свідчить досвід, на заняттях з «Першої іноземної мови», «Другої іноземної мови» на початковому етапі навчання є доцільним упроваджувати аналітичні дослідницькі завдання, які орієнтують здобувачів освіти на прочитання та аналіз наукових текстів за обраною проблемою, їх анотування, реферування, укладення банку цитат, порівняння поглядів різних дослідників, їх систематизація та оформлення висновків.

Натомість на третьому курсі має сенс пропонувати студентам продуктивні дослідницькі завдання, що передбачають підбір наукових матеріалів (статей, монографій, дисертацій, відеоповідомлень тощо) відповідно до запропонованої теми, проведення глибокого аналізу різних поглядів вчених, їх класифікація згідно з такими вимогами, як-от позиції щодо визначення наукового поняття, його ключових характеристик, функцій. Особливу увагу доречно приділити проблемі формування у студентства теоретичних знань з питань, що досліджуються; задля цього є педагогічно доцільним запропонувати підібрати методи оволодіння науковою інформацією на заняттях.

На заключному етапі навчання в бакалавріаті, а також в період навчання за магістерськими освітніми програмами має сенс впроваджувати творчі дослідницькі завдання, що спрямовують на самостійну генерацію нових ідей та підходів, наприклад, з викладання іноземної мови як другої та третьої, впровадження проблемного навчання, проєктної методики, використання потенціалу різних цифрових технологій та платформ з навчання мов. Задля цього здобувачі вищої освіти здійснюють аналіз рівня засвоєння фонетичних явищ, лексичних одиниць, граматичних структур, виявляють ті проблеми, які потребують вирішення, розробляють методичні прийоми покращення інтеріоризації студентами першого етапу навчання іншомовного матеріалу, упроваджують їх та аналізують результативність пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Натомість, з таких галузей, як «Спеціальна освіта», «Історія», «Філософія» має сенс впроваджувати зазначену систему аналітичних, продуктивних,

творчих дослідницьких завдань у ході викладання освітнього компонента «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Так, у процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів спеціальної освіти є дидактично доцільним запропонувати студентам проаналізувати наукові джерела з проблеми подолання у здобувачів дошкільної та/або початкової освіти проблем, пов'язаних з порушенням мовлення (аналітичні завдання). На додаток, виконуючи продуктивні дослідницькі завдання студенти досліджувати ті методи подолання логопедичних проблем, які виникають, наприклад, у дітей-дошкільників, а також прийоми виховання у дошкільнят толерантності, поваги, уважності до інших, прагнення допомагати та підтримувати дітей з проблемами мовлення. А творчі дослідницькі завдання спрямовували студентів на утворення системи впливу на покращення мовлення дітей та розробку візуальних матеріалів з повним обґрунтуванням свого методичного підходу.

Висновки. Отже, дослідницька компетентність студентів-гуманітаріїв віддзеркалює пізнавальні цінності, мотиви та емоції, бажання розви-

вати себе як творчу особистість, високий рівень володіння науково-методологічними знаннями, професійно значущим матеріалом, дослідницькими вміннями, здатністю до рефлексії. Аналіз професійних стандартів вчителя закладу загальної середньої освіти та викладача закладу вищої освіти переконує в тому, що дослідницьку компетентність варто розглядати як пріоритетну передумову здійснення випускниками трудових функцій (для викладачів – планування освітнього процесу, проєктування оцінювання знань, розробки змісту, методичного інструментарію освітніх компонентів тощо) та набуття компетентностей (наприклад, для вчителів – предметно-методичної, інклюзивної, емоційно-етичної, прогностичної, організаційної тощо). Провідними дослідницькими завданнями, що ефективно впливають на опанування дослідницької компетентності, є аналітичні, продуктивні та творчі. Перспективи дослідження вбачаються нами у створенні системи педагогічних умов та методів формування дослідницької компетентності фахівців гуманітарного та технічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біда О. А. Зміст поняття «дослідницька компетентність» у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. №15. С. 3-6.
2. Головань М. С., Яценко В. В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць*. Випуск VII. Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55-62.
3. Сипчук Є. Категорія «дослідницька компетентність» у філософській та історико-педагогічній науковій літературі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2022. №1 (101). С. 149-157.
4. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). 2002. URL: <http://www.kaapeli.fi/~vsvy/eaea/policy/b/DeSeCo.doc>.
5. Професійний стандарт «Викладач закладу вищої освіти». 2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466>
6. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». 2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

REFERENCES

1. Bida O. A. (2017). Zmist poniattia «doslidnytska kompetentnist» u vitchyzniani ta zarubizhnii literaturi [Contents of «research competence» in domestic and foreign literature]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia «Pedahohichni nauky»*. Vyp. №15. S. 3-6. [in Ukrainian].
2. Holovan M. S., Yatsenko V. V. (2012). Sutnist ta zmist poniattia «doslidnytska kompetentnist» [The essence and content of the concept of «research competence»]. *Teoriia ta metodyka navchannia fundamentalnykh dystsyplin u vyshchii shkoli: zbirnyk naukovykh prats*. Vypusk VII. Kryvyi Rih : Vydavnychiy viddil NMetAU. S. 55-62. [in Ukrainian].
3. Sypchuk Ye. (2022). Katehoriia «doslidnytska kompetentnist» u filosofskii ta istoryko-pedahohichnii naukovi literaturi [Category «research competence» in philosophical and historical-pedagogical scientific literature]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*. №.1 (101). S. 149-157. [in Ukrainian].
4. Definition and Selection of Competencies. (2002). Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). URL: <http://www.kaapeli.fi/~vsvy/eaea/policy/b/DeSeCo.doc>.
5. Profesiinyi standart «Vykladach zakladu vyshchoi osvity». (2024). URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466> [in Ukrainian].
6. Profesiinyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity». (2024). URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> [in Ukrainian].